

SALİM NİZAM İLE SON KAZAK ÜZERİNE

Abdullah Ezik

- Salim Nizam'ın *Son Kazak* romanı, 1954 Şubat'ında Kars'tan Doğu Ekspresi'yle Haydarpaşa'ya gelen, bir anda kendisini zemheri İstanbul kışının ortasında bulan Ruslan'ın hikâyesine odaklanıyor. Bir yandan Ruslan'ın başından geçen olaylar, diğer yandan onun hikâyesi üzerinden romana dâhil olan Don Kazakları'nın serüveni, metni giderek daha farklı noktalara doğru genişletiyor.

Salim Nizam ile meşhur 1954 kışı, Don Kazakları ve *Son Kazak* romanı üzerine konuştuk

Son Kazak, gerek dili gerekse ele aldığı olaylarla dikkat çeken, okura aynı zamanda bir dönem panoraması sunan romanlardan. Romanın arka planında ciddi bir arşiv çalışmasının olduğu anlatılan hikâyelerden de belli. Öncelikle sizi Son Kazak romanını yazmaya yönlendiren ne oldu ve roman, nasıl bir arşiv çalışmasıyla gün yüzüne çıktı?

Manyas Don Kazakları, aslında annemin ve babamın uyumadan önce bana anlattığı çocukluğumun hikâyeleridir. Şöyle ki doğduğum yer olan Paşacıftlık köyü konum olarak, Marmara Denizi ile Manyas Gölü arasında, kuşların göç yolları ve tarihî İpek Yolu üzerinde bir yerdedir. Bir de yakınımızda Rumlardan kalan tarihî evleriyle Edincik beldesi ve Didimus Dağı (Kapıdağ) eteklerindeki Kyzikos'ta Dolionlar'dan kalma aslan başlı çörtlenlerle bezeli devasa Hadrian Tapınağı bulunmaktadır. Bu tapınak öyle büyük bir tapınakmış ki Erdek Körfezi'ne giren gemiler ilk onu görürmüş. Romanda geçen Didimus Dağı'nda kestane ve çınar ağaçları arasında Kirazlı Manastırı yüz odasıyla hâlâ ihtişamını korumaktadır. İşte, çocukluğum bu coğrafyada geçti, kuşların göçünü seyrederken yaşlılardan dinlediğim gölle ilgili efsaneler ve Manyas Kocagöl Kazakları'nın 1962 Eylül'ündeki hüznü göçü beni oldukça etkilemiştir.

Babamın kırmızı bir minibüsü vardı ve Manyas Gölü yakınındaki Salur'da bulunan akrabalarımıza giderken Kazakların yaşadığı Kocagöl'den geçerdik. Köyde iki kilise vardı ve bir tanesi Kazakların göçünün ardından camiye çevrilmişti. Mor salkım çiçekleri ve hanımcıları arasındaki bu kilisenin yanından geçerken babam Kazak tanıdıklarından -onlara dost derdi- bahsederdi. Çalışkan bir halk olduklarını, sakallarını hiç kesmedikleri, her pazar kiliseye gittiklerini ve Türkiye'nin her yerini nehir ve gölleri takip ederek dolaşıp balık tuttuklarını anlatırdı. Şair yanı vardı babamın: "Gün doğdu ağı attı/Gün battı, Kazak yattı/Nedendir hiç bilinmez/Kazaklar gölden gitti?" derdi. Annem, gölün ortasındaki sular altında kalmış bir köyden ve sadece ucu görünen bir minarenden bahsederdi. Gölün ortasında bir kuyu olduğunu ve bu kuyunun kapakları açılınca gölün taşacağını ve gölün her yıl bir can aldığını dinlerdim büyüklerimden. Anneler bu köyden geçerken Kazakların saz evlerine uğrayıp su içermiş. Onların renkli giyimlerinden, yalın ayak dolaşmalarından, çekirdek çitlemeyi sevdiğilerinden ve her salı günü Gönen'e pazara geldiklerinden bahsederdi. Panayır zamanı da Gönen'de Seher Han'da kalırlarmış. Gönen esnafı çok severmiş onları. Kazaklar çalışmayı çok severlermiş.

Romanın merkezinde 1700'lerde Rusya'dan kaçıp Osmanlı'ya sığınan Don Kazakları, onların serüvenleri ve nihayetinde onların bugüne ulaşan sancılı tarihleri söz konusu. Sizin romanda ele aldığınız bu Don Kazakları'nın serüvenleri nedir? Romanda kendilerine nasıl bir yer buldular?

Aslında Kazaklar Rus yazar Gogol'un *Taras Bulba* romanında anlattığı gibi Don Nehri kıyısında yaşayan savaşçı bir halktır. Kazaklar özgür insanlardır. Onlar için en iyi tabir olarak "Rüzgârın Oğulları" diyebiliriz. Çar Deli Petro'nun, onlardan sakallarını kesmelerini ve onlara İngiliz kıyafetleri giydirmek istemesi üzerine ayaklanmışlar, Osmanlı Devleti'ne sığınarak yıllarca Ruslara karşı savaşmışlar ve dönemin padişahı III. Ahmed tarafından ödüllendirilerek Osmanlı topraklarına yerleştirilmişlerdir. Kazaklar, balıkçılıkla ilgilendikleri için Anadolu topraklarında da Manyas, Çıldır, Akşehir, Beyşehir ve Bafa gölleri yakınlarına yerleşerek sazdan köylerini kurmuşlardır.

İşte, Manyas Gölü Kazakları da gölün etrafındaki Bereketli, Kocagöl gibi köylere yerleşmişler, gölün sazını

biçerek evlerini kurmuşlar ve balıkçılık yaparak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kazaklar, “ıgırıp” denen balık avlama teknikleriyle salamura ve saklama yöntemlerini iyi biliyorlardı. 1960 yılına gelindiğinde Amerika-Rusya arasındaki soğuk savaş Kazaklar üzerinden de devam etmiş ve iki ülkenin yanında İngiltere, Fransa, Kanada gibi ülkeler ajanlarını Kocagöl’e göndererek Kazakları ülkelerine götürebilmek için uğraş vermişlerdir. Kapitalist Amerika ve Kanada’nın ev ve otomobil vermesi sebebiyle oralara giden birkaç aile olmuştur. Ancak Kazak halkı koyu Ortodoks olduğu için papazları İlya, köyün çoğunluğunu Rusya’ya götürmeyi başarmıştır. Köy bir gecede boşalmış ve bir bilinmeze doğru sürüklenen Kocagöl Kazakları’nı taşıyan yüz kamyon, onları Karaköy Limanı’nda bekleyen Gürcistan Vapuruna götürmüştür.

Kitabın ana kahramanı Ruslan, yaşantısı, duyguları, kararları, düşünceleriyle bütün bir roman boyunca okura sıra dışı panoramalar sunar. Onun çevresi ile ilişkisi, onlara etkisi, temsil ettiği değerler son derece kıymetli. Ruslan karakterini geliştirirken nelerden etkilendiniz? Bu karakteri şekillendiren temel meseleler neler oldu?

Çocukluğumda, amcamlar traktöre buğday çuvallarını yükler ve bizi Kocagöl’e değirmene götürürdü. Değirmenci Vedat’ın (Valedo) değirmeni yörede herkes tarafından bilindiği gibi ta Havran, Dursunbey taraflarından değirmene un öğütmek için gelenler olurdu. Kocagöl’e geldiğimizde amcam göl kıyısındaki Hristiyan Valedo’nun evini gösterirdi bize. Burada eşi Anna; çocukları Mişa, Lena ve Aleksander’la yaşarlardı. Evlerinin önünden geçerken odaların birinde “Çarmıha Gerilmiş İsa” ikonası dikkatimi çekerdi hep. Kiliseleri kapalı ve ölüleri İstanbul’a gömülen son Kazak aile. Onlar Kocagöl’den gitmeyen tek Kazak aileydi. Valedo, Atatürk’ün modern ülkesinde yaşamayı tercih etmişti ve bu sebeple kitabımın adı “Son Kazak” oldu.

Valedo’yla karşılaşmam değirmende sıra beklediğimiz bir gece yarısıydı. Tozlu lambanın loş ışığı altında gidip geliyor; değirmendeki taşları, çarkları, suyu, buğdayı kontrol ediyordu. Nasıl oldu bilmem birden başını kaldırdı ve göz göze geldik. Karşısındaki dağınık sarı saçlı, on yaşındaki çocuğa gülümsedi. Gözleri gölün suları gibi maviydi ancak bu bakış gözbebeklerimi titretti. Çok heyecanlıydım, ilk kez Hristiyan biriyle karşılaşşıyordum. Ancak dini ne olursa olsun o da yemek yiyip su için bizim gibi bir insandı.

Valedo, -kitaptaki adı Ruslan- çok güçlü bir karakterdi. Atatürk âşığıydı ve bu aşk ona Anadolu topraklarını terk ettirmemişti. Çalışkan, bilgili ve ileri görüşlü biriydi. Kararlı, vakur, dik bir duruşu vardı. Mucit bir yönü de vardı, daha 60’larda köydeki evine tek başına kalorifer sistemi döşemişti. Köyde geniş bir bahçesi vardı ve burayı sebze, meyve ve Rusya’dan getirdiği çiçeklerle donatmıştı. Tüm bunların yanında bana bu romanı yazdıran, değirmenine gittiğim gündeki ilk gözlemlerim oldu.

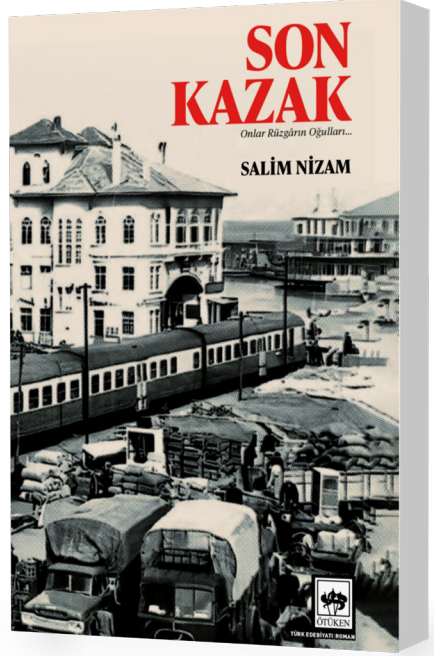
Son Kazak’ın geçtiği coğrafya bütün bir kültürüyle (yemekleri, efsaneleri, tarihi, şarkıları) dile gelir, işlenir. Siz bu kültürel mirasa romanınızda nasıl yer verdiniz? Söz konusu şarkılar, yemekler, kültürel değerler romanda kendilerine nasıl

karşılık buldu?

Göl efsaneleri, çocukluğumdan beri büyük yüklerimden dinlediğim efsanelerdir. Kendimi bu yönden çok şanslı hissediyorum, çünkü çevremde bana hikâye anlatan yaşlı insanlar çoktu. Mesela, zemheri kışında bir deve kervanı farkında olmadan gölün üzerinden geçerek bir köye varır. Onları gören bir çoban siz bu köye nasıl geldiniz, diye sorar. Kervancı geniş ovayı gösterir. Çoban, “Senin ova dediğin yer göldür.” der ve kervancıya hemen bir devesini kurban etmesini söyler. Kervancı develerinden birini hemen oracıkta kurban eder. Kahramanlarımdan birisi deniz kızına âşıktır ve her gece onun sesini duymayı ve onu görebilmeyi ummaktadır. Kazakların geride bıraktıkları yemek kültürü de çok zengindir. Bizim “kocakulak” dediğimiz mantıyı onlar yapın balığından yapıyorlarmış. Balıktan yapılan borş çorbası da çok meşhurdur ve hâlen Kocagöl'deki balıkçıların menüsünde yer almaktadır. Babam, Kazaklardan pullu göl balıkları satın alırdı ve ara sıra da kurutulmuş yılan balığı getirirdi eve. Nasıl ki Kazaklar Don Nehri kıyılarından gelirken Rus türkülerini Anadolu'ya getirdilerse, buradan giderken de Zeki Müren, Safiye Ayla ve Müzeyyen Senar'ın şarkılarını yanlarında götürdüler. Babam, Kazakların son gecesinde göl kenarında içtiklerini ve içlerinden birinin “Kapıldım Gidiyorum Bahtımın Rüzgârına” şarkısını söyleyerek gölün sularını yumrukladığını anlatırdı. Anna ve Valedo çifti hâlen radyoda Türk sanat müziği dinliyor, Türk televizyon kanallarını izliyorlar. Onlar artık bizden biri olmuşlar; Anna, düğünlere hediyesini götürüyor, salça ve tarhana yapıyor. Kocagöl'de Kazaklarla aynı sınıfta bulunan Türk öğrenciler bugün bile ilkokulda öğrendikleri Rusça şarkıları söylüyorlar. Romanda Hristiyan Kazakların düğün törenlerine, kutusal günlerine, doğum ve cenaze törenlerine çok fazla yer verdik.

Romanın en çarpıcı sahnelerinden birisi de 1954 Şubat'ında İstanbul Boğazı'nın buz tutması şüphesiz. Bunun ne derece sarsıcı bir olay olduğu dönem gazetelerine, o dönemi yaşayanların hatıratlarına bakılarak rahatlıkla anlaşılabilir. Siz de bu olaya romanınızda yer veriyorsunuz. Meşhur 1954 kışı, sizin romanınıza nasıl dâhil oldu?

1954 kışı o yılları hatırlayan İstanbullular kadar, o güne tanık olanlardan ve basından öğrendiğim kadarıyla oldukça ilginçti ve büyümlü atmosferiyle ilgi odağım olmuştu. Bu konuda birkaç kitap olsa da hâlâ çok bakir bir konuydu ve bu konuya romanımda mutlaka yer vermeliydim. Roman öncesi bazı

araştırmalar yaptım. 23 Şubat 1954'te başlayan kar yağışı 10-15 gün kadar sürmüş ve Romanya'dan Tuna Nehri'nden kopan 10-15 metrelik buz parçaları İstanbul Boğazı'nın her yerini kaplamıştı. Önce Tarabya Koyu, ardından Kanlıca, Anadolu Hisarı ve Kandilli buzlarla dolmuştu. Günler geçtikçe buzlar Üsküdar ve Haydarpaşa'ya kadar sürüklenerek Marmara'ya ulaşmıştı. Boğaz'daki buzlar öyle yoğundu ki insanlar karşıdan karşıya geçiyor, buz kütleleri üzerinde fotoğraf çektiriyor ve bayrak dikiyordu. Buzların arasında kalanlar, suya düşüp boğulanlar da oldu. Sonuç olarak, herhangi kötü bir durum yaşanmaması için Boğaz'da buzların üstüne çıkmak yasaklandı. Ruslan, trenle Kars'tan Haydarpaşa'ya geldiğinde Tuna'dan kopup gelen buzlar Boğaz'ı kaplamıştır ve vapurlar işlememektedir. Vapur seferleri yapılamamaktadır ve Ruslan'ı Bandırma'ya götürecektir Tirhan Vapuru da Karaköy'de buzların arasında sıkışıp kalmıştır. İki geceyi Paris Palas Oteli'nde geçiren Ruslan, annesinin altınlarını otelde çaldırıldığını ancak Tirhan Vapuru'nun ayaz güvertesinde fark edecektir.

1954 kışı öyle bir kıştır ki hızı 100 kilometreye varan fırtına sebebiyle kentte birçok evin çatısı uçmuştur. Ta ki baharla birlikte buzlar erimiş ve geriye anılar ve fotoğraflar kalmıştır.

Romanda birçok olay meydana gelmekle beraber her şey hızla dile gelir ve bu noktada anlatıcının akıcı dili devreye girer. Bu akışkanlık bir yandan kitabın temposunu arttırırken diğer yandan sizin etkilendiğiniz, etkilenmiş olabileceğiniz yazarlara dair de okura birçok şey düşündürüyor. Söz gelimi Tolstoy, Gorki, Turgenyev gibi yazarları akla getiren bir dildir bu. Son Kazak'ın dilini nasıl geliştirdiniz ve bu süreçte sizi etkileyen, sizin üzerinde özellikle durduğunuz yazar ve kitaplar oldu mu?

Son Kazak romanımın fanatik hayran kitlesi var, onlar romanı öyle sevdiler ki bu romanı okurken bir sinema izler gibiydik, diyorlar. Romana öyle tutkunsunlardı ki üzerine hangi romanı çıkarsam benimseyemediler. Bu romanı okuyan bazı okurlarım sanki bir Rus romanı okur gibiydik diyorlardı. Evet, çok haklıydılar, çünkü bu romanı yazarken çok sevdiğim Rus edebiyatının duayen isimlerinden etkilendiğimi söyleyebilirim. Tolstoy, Dostoyevski, Gogol, Çehov, Gorki, Turgenyev, Bulgakov etkilendiğim yazarlar arasındadır. Kırgız Yazar Cengiz Aytmatov'un külliyyatı, Yaşar Kemal'in Çukurova'sı romanıma renk katmıştır diyebilirim. Son dönemde gerçeküstü edebiyata yöneldiğimi söyleyebilirim ve okurlarım bu romanda Marquez'in, Sadık Hidayet'in dokunuşunu da hissedeceklerdir. Bazı romanlarımda farklı bir üslup yakalıyorum ve bunu da Allah'ın bir lütfü olarak görüyorum. *Ben Gönende Doğdum: Ömer Seyfettin* adlı biyografik romanımda bile okurlarım gerçeküstü öğelerle karşılaştı. Son olarak Firdevsi'nin *Şehname*'si ve Dante'nin *İlahi Komedya*'sı bana çok şeyler kattı diyebilirim.

Ben Gönende Doğdum gibi Son Kazak da aslında bir tarihî roman. Belirli bir tarihî süreci, o süreçte meydana gelen önemli olaylar ve bunların toplum-birey üzerindeki etkisi üzerinden ele alıyor. Sizi bu noktada dönem romanları yazma-

ya yönlendiren sebepler nelerdi? Salim Nizam'ın edebî serüveninde bu yaklaşımın farklı bir yerinin olduğu söylenebilir mi?

Son zamanlarda gerçeküstü ve tarihî romanlara doğru bir eğilimim var diyebilirim. Şu an İstanbul'a yapılan IV. Haçlı Seferi'yle ilgili tarihî bir roman yazıyorum. Bu romanı okuyanlar tarihî öğelerin yanında gerçeküstü öğelerle birlikte, büyü ve masalsi bir rüzgâr da yakalayacaklardır. *Ben Gönen'de Doğdum: Ömer Seyfettin* romanımı Gönenli bir yazar olarak yazarın ölümünün 100. yıl dönümü için ona olan vefa borcumdan dolayı yazdım. Herkesçe bilinen bir yazarı yazmak hiç kolay değildi. Çünkü, Ömer Seyfettin'in herkesçe bilinen yönleri, hiç bilinmeyen yönleri ve yanlış bilinen yönleri vardı. Biyografi yazmak için kaynakların yetersizliği kadar fazlalığı da bir risktir aslında. Önemli olan iyi ve doğru olanı seçmek ve bunu başardığıma inanıyorum. Kitabımı her okuyan üslubumu başarılı buldu, "Mutlaka filme alınmalı!" diyenler oluyor. Sevgili Doğan Hızlan da romanımı okumuş, *Hürriyet* gazetesindeki köşesinde eserimi "son dönemlerin en iyi biyografik romanı olarak" değerlendirdi ve beni TRT 2'deki *Karalama Defteri* programına davet etti. Romanım 2022 ESKADER Bilim ve Sanat Ödülleri Yılın Romanı seçildi ve bundan kıvanç duydum. Yakında İstanbul'da ödülümü alacağım. Bu romandan sonra bana "Yahya Kemal'i de yaz." diyenler oldu. Ancak bu konuda kararım kesindi. Bundan böyle bir süre biyografik roman meselesine çok fazla girmek istemiyordum çünkü gerçek hayatlar ve yaşanmış gerçeklik hayal kurmamı engelliyordu. Son olarak *Bandırma Palas* adlı romanımı tamamladım. 2024 yılında piyasada olacak. Bu romanım gerçeküstü öğeleriyle adından çok fazla söz ettirecek ve bu romanımla artık dünya yazarı olacağım.